

elkaar in grootte nabij; dat wil zeggen dat wens en werkelijkheid elkaar naderden. Het omroepbestel, in 1930 onder een confessionele dominantie in het parlement wettelijk vastgelegd, is een schoolvoorbeeld van hoe de verzuiling er op een bestuurlijke impuls uit zou moeten zien.

Zo niet de dagbladpers. Zij is van vóór de georganiseerde verzuiling en zij heeft ook nooit de verspreidingsvorm gekregen, die daarbij passend werd geacht. Recente pershistorische proefschriften van René Vos en Frank van Vree tonen aan, dat de leesgewoonten in Nederland zich nauwelijks in zo'n vierdeling laten onderbrengen.¹ In hetzelfde decennium, dat het omroepbestel zijn beslag had gekregen, was in de totale dagblad-oplage meer dan de helft het aandeel van de zogeheten neutrale bladen. In cijfers: 48 percent van de oplage was 'richting-gebonden', 52 percent was 'neutraal'. Voegde men de liberale pers toe aan de neutrale - het onderscheid tussen beide was nogal eens weinig duidelijk - dan ontstond er een verhouding van 43 tot 57. Van de 120 dagbladen in de jaren '30 waren er 70 direct of indirect verbonden aan een van de zuilen. De overige 50 afficheerden zich als neutraal, algemeen of onafhankelijk. Onder deze namen de bladen van het Telegraaf-concern (*De Telegraaf* en *De Courant/Het Nieuws van den Dag*) een vooraanstaande plaats in. Op de peildata van Vos en De Vree, de jaren '30, nam het een kwart van de totale oplage voor zijn rekening.

Laag in de cijfers staan genoteerd de kranten van protestants-christelijke richting. In 1939 tekende van het totale aantal abonnees in Nederland 5,6% in op de kranten van deze richting.² Hun aandeel in het electoraat was daarentegen (in 1937) 29% en het protestants-christelijke segment van de bevolking was volgens de volkstelling van 1930 zelfs 43,1%. Het percentage van de abonnees op rooms-katholieke bladen bedroeg 24,8%. Dat kwam dichterbij de relevante gegevens uit de Tweede-Kamerverkiezingen van 1937 en van de volkstelling van 1930, maar bleef er nog wel onder. Het electorale aandeel van de katholieken was 29,5%, hun vertegenwoordiging in de census 34,1%. Ook voor de sociaal-democraten waren er zulke verschillen waar te nemen. Het percentage abonnees op dagbladen van de rode familie bleef onder hun verkiezingscijfers. Slechts in liberale kring bleken de proporties nagenoeg gelijk. De conclusie moet luiden, dat er een duidelijk onderscheid moet worden aangebracht tussen het aantal richting-gebonden dagbladtitels en de

1. René Vos; *Niet voor publicatie. De legale Nederlandse pers tijdens de Duitse bezetting* (Amsterdam 1988) 22-28.

Frank van Vree; *De Nederlandse pers en Duitsland 1930-1939. Een studie over de vorming van de publieke opinie* (Groningen 1989) 49-50.

2. Het percentage van 5,6 is aldus uit te splitsen: 3% antirevolutionair, 0,8% christelijk-historisch en 0,8% staatkundig-gereformeerd. Van Vree, op. cit., 50.